

ANNA WITKOWSKA-PALEŃ

MODEL KURATELI SĄDOWEJ W POLSCE I JEGO PRZEMIANY

Obserwowany od początku lat dziewięćdziesiątych XX w. stały wzrost przestępczości i drastyczne obniżenie się dolnej granicy wiekowej popełniania przestępstw (Sławik, 1996:32-33) sprawia, że praca kuratora sądowego nabiera nowego znaczenia, także w zakresie profilaktyki tych zjawisk. Kuratorzy sądowi pełnią bowiem ważną rolę w systemie zapobiegania przestępczości. Ich praca nie sprowadza się wyłącznie do resocjalizacji oddanych pod ich opiekę skazanych, ale ma szerszy wymiar społeczny. Jak czytamy w uchylonym już Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 1986 r., kurator pełni powierzone mu zadania „ze szczególną odpowiedzialnością za ochronę porządku i bezpieczeństwa publicznego” (Dz.U., 1986, nr 43, poz. 212, § 1).

O tym, jak ważne znaczenie ma praca kuratora sądowego, świadczyć może fakt, że nadzór kuratorski jest jednym z najczęściej orzekanych środków postępowania z nieletnimi, a dozór wobec dorosłych sprawców przestępstw. W latach 1993-1998 nadzorem kuratora objęto ok. 35-39% ogółu nieletnich, wobec których zastosowano środki wychowawcze (Stańdo-Kawecka, 2000:275-276). Dorośli, którym warunkowo zawieszono wykonanie kary pozbawienia wolności i oddano pod dozór kuratora, stanowili w latach 1990-1998 średnio ok. 20% ogółu skazanych (Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 2000:85; Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 2001:89; Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 2002:91).

Geneza instytucji kuratora sądowego sięga roku 1841 i jest związana z działalnością Johna Augustusa, szewca z Bostonu w Stanach Zjednoczonych

Ameryki Północnej. Będąc członkiem anglikańskiego towarzystwa trzeźwości, poręczył w sądzie za człowieka skazanego na karę więzienia (za przestępstwo popełnione w stanie nietrzeźwości) oraz zobowiązał się otoczyć go opieką do czasu, aż stanie się uczciwym człowiekiem. Zwieńczony sukcesem przypadek jego podopiecznego zachęcił go do podejmowania opieki nad kolejnymi sprawcami przestępstw. W ciągu swojego życia sprawował ok. 200 nadzorów. Szybko znalazł naśladowców i kontynuatorów (Majer, 1984:4-5; Ostrihańska, Greczuskin, 2000:14).

Pod koniec XIX w. instytucja kuratora sądowego została prawnie usankcjonowana w większości stanów USA oraz Anglii, a później także (w początkach XX w.) większości krajów europejskich, w tym również w Polsce. Odbywało się to na tle szerszych przemian, jakie zachodziły w systemach sądownictwa tych państw. Polegały one m.in. na stopniowym odchodzeniu od restrykcyjnych, izolacyjnych form karania (zwłaszcza wobec nieletnich sprawców) i zastępowaniu ich środkami umożliwiającymi resocjalizację skazanych w środowisku otwartym (Majer, 1984:5).

Filozofia pracy kuratora sądowego, nawiązując do ideałów, jakie przyświecały prekursorom tych działań, opiera się na zasadach humanizmu i egalitaryzmu. Podstawą wszelkich oddziaływań jest tu szacunek dla skazanego oraz troska o jego dobro. Zasady te wynikają z podstawowych norm moralnych, nakazujących poszanowanie drugiego człowieka ze względu na godność jego osoby (Gromek, 2002:8).

W ujęciu socjologicznym pod pojęciem *model* należy rozumieć ‘słowne, obrazowe bądź symboliczne ukazanie ludzkiego zachowania (bądź instytucji), mogące służyć za przykład, przedmiot odniesienia ocen, skonstruowane dla praktycznych celów społecznych’. Model stanowi pewien wzór postępowania, który może odpowiadać ściśle ustalonym lub zaczątkowym wzorom zachowania. Może jednak nie posiadać odpowiedników w aktualnym, faktycznym zachowaniu społecznym, czyli być pewnym ideałem, mniej lub bardziej odległym od rzeczywistych, a więc realizowanych wzorów zachowania (Kłosowska, 1959:50-52).

W literaturze przedmiotu pojęcie *model kurateli sądowej* występuje w dwóch znaczeniach. W pierwszym – dla określenia struktury zatrudnienia kuratorów sądowych. Wyróżnia się więc: model społeczno-zawodowy bądź też zawodowo-społeczny kurateli sądowej (Węgliński, Duński, 1993:19; Stańdo-Kawecka, 2000:216; Gromek, 2002:22). Drugie kryterium stanowi zakres i charakter działań kuratorów. Stąd też mówi się o modelu kurateli kontrolnej, modelu kurateli wychowującej oraz modelach mieszanych z prze-

wagę akcentów kontrolnych, wychowawczo-resocjalizujących bądź terapeutycznych (Bałandynowicz, 1982:180; Gromek, 2002:10-11). Poszczególne modele kurateli wyróżnione ze względu na rodzaj dominującej w pracy kuratora działalności mogą być realizowane zarówno w warunkach kurateli społeczno-zawodowej, jak i zawodowo-społecznej.

Określony na podstawie aktów prawnych model kurateli sądowej zakłada istnienie pewnych ściśle określonych cech, warunkujących efektywną realizację jej zadań. Obejmują one: wykształcenie i specjalistyczne umiejętności kuratorów, ich wiek, cechy osobowe, motywację, styl pracy oraz rodzaj i charakter działań podejmowanych przy współpracy z różnymi podmiotami społecznymi. Stanowi on pewien wzór idealny, który może różnić się od tego rzeczywiście realizowanego. Na tę rozbieżność niejednokrotnie zwracali uwagę teoretycy i badacze zagadnienia (por. Kowalska-Ehrlich, 1988:151-152; Marzec-Holka, 1994:177). Celem tego opracowania jest więc ukazanie rzeczywistego obrazu modelu kurateli sądowej oraz ustalenie, czy i w jakim stopniu odpowiada on przyjętym założeniom normatywnym.

1. ORGANIZACJA KURATELI SĄDOWEJ W POLSCE I JEJ ROZWÓJ

Kuratorzy sądowi zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U., 2001, nr 98, poz. 1071) pełnią zadania „o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym”. Cel i zakres działania kurateli sądowej wiąże się bezpośrednio z instytucją *probacji*, czyli warunkowego zaniechania wymierzenia kary. Ogólnie rzecz biorąc polega ona na poddaniu sprawcy przestępstwa próbie, nałożeniu nań określonych obowiązków i poleceń oraz poddaniem go w okresie tej próby pod „opiekę” kuratora sądowego czy też instytucji bądź organizacji społecznej (Pawela, 1977:23-28; Borowski, Wysocki, 2001:137).

Kuratorzy sądowi mogą pełnić swoje czynności zawodowo bądź społecznie. *Kuratorzy zawodowi* są więc pełnoetatowymi pracownikami sądu i pobierają za swoją pracę wynagrodzenie, podczas gdy *kuratorzy społeczni* pełnią swoje czynności w ramach funkcji społecznej. Otrzymują oni ryczałt z tytułu kosztów ponoszonych w związku z wykonywaniem powierzonych im w ramach tej funkcji zadań (Śpiewak, 1999:47, 59-62).

W systemie polskiego sądownictwa powszechnego zarówno kuratorzy społeczni, jak i zawodowi dzielą się na *kuratorów rodzinnych*, którzy pełnią swe czynności w wydziałach rodzinnych i nieletnich, oraz *kuratorów dla doros-*

łych – pełniących swe czynności w wydziałach karnych sądów rejonowych (Borowski, Wysocki, 2001:138-139). Z podziałem tym wiąże się kolejne rozróżnienie. W odniesieniu do nieletnich oraz w sprawach opiekuńczych rodzinni kuratorzy sądowi sprawują *nadzory*, podczas gdy skazani dorośli obejmowani są *dozorem*.

Zaczątki instytucji kuratora sądowego w Polsce, przypadające na rok 1919, zmierzały w kierunku ukształtowania jej profilu zawodowego. Powołana przy sądach dla nieletnich najpierw instytucja *opiekunów sądowych*, przekształcona następnie w 1929 r. w instytucję *kuratorów nieletnich*, funkcjonowała jako zaczątek aparatu zawodowego (Marzec-Holka, 1994:147-148). Zarówno jedni, jak i drudzy otrzymywali stałe wynagrodzenie z funduszków sądowych, a później ze skarbu państwa (Kalinowski, Pełka, 1996:105-106). Jednak rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 czerwca 1935 r. o kuratorach nieletnich zmieniło profil kurateli sądowej na społeczny. Decyzja ta podyktowana była wzrastającymi kosztami utrzymania zawodowej kadry kuratorskiej. W myśl § 4 tegoż rozporządzenia pełnienie obowiązków kuratora stało się „obywatelską funkcją honorową”. Kuratorzy nie pobierali już wynagrodzenia za swoją pracę, lecz otrzymywali ryczałt miesięczny na pokrycie ponoszonych kosztów i wydatków (Gromek, 2002:16-17). Kolejne rozporządzenie umocniło ten społeczny model kurateli dla nieletnich. W § 11 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 marca 1951 r. o kuratorach sądowych dla nieletnich (Dz.U. nr 25, poz. 188) czytamy, że „pełnienie obowiązków kuratora sądowego dla nieletnich jest funkcją społeczną”.

Odmienne kształtowała się kuratela sądowa dla dorosłych, która od zarania miała charakter społeczny. Kodeks karny z 1932 r. przewidywał bowiem oddanie pod dozór sprawców przestępstw, którym warunkowo zawieszono wykonanie kary pozbawienia wolności, osobie godnej zaufania bądź instytucji (Majer, 1984:6). Właściwy rozwój kurateli dla dorosłych przypada jednak na rok 1957, kiedy to na mocy ustawy o warunkowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz.U., nr 31, poz. 134) powołano kuratorów sądowych dla nadzoru nad zwalnianymi warunkowo z odbycia kary. Także w tym przypadku kuratorzy wykonywali swoje czynności społecznie.

Dopiero w końcu lat pięćdziesiątych XX w. powołano pierwszych kuratorów zawodowych. W myśl § 1 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 lutego 1959 r. o kuratorach sądowych dla nieletnich (Dz.U., nr 18, poz. 113) pełnienie obowiązków kuratora sądowego było funkcją społeczną, jednak w miarę potrzeb mieli być powoływani kuratorzy pełniący swe czynności zawodowo. Natomiast kadre zawodową kurateli dla dorosłych po

raz pierwszy ustanawiało rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 marca 1965 r. w sprawie dozoru ochronnego nad osobami, którym wykonanie kary pozbawienia wolności warunkowo zawieszono, oraz w sprawie nadzoru nad osobami warunkowo zwolnionymi (Dz.U., nr 12, poz. 80).

Od końca lat pięćdziesiątych XX w. następuje powolny, aczkolwiek systematyczny rozwój zawodowej kadry kuratorskiej. Jednak w dalszym ciągu jest to model społeczno-zawodowy. Przykładowo w 1981 r. na 15 052 kuratorów społecznych dla nieletnich przypadało zaledwie 735 kuratorów zawodowych (Marzec-Holka, 1994:158). Podobnie wśród kuratorów dla dorosłych, gdzie społecznicy (14 408) zdecydowanie przewyższali liczebnością zawodową kadrę kuratorską (595) (Wierzbicki, 1983:257). Tak więc w obu przypadkach odsetek kuratorów zawodowych nie przekraczał 5,0% ogółu kuratorów sądowych.

W latach osiemdziesiątych XX w. podjęto pierwsze próby przekształcenia ówczesnego modelu kurateli sądowej. Jedną z postulowanych zmian było właśnie przekształcenie go w model zawodowo-społeczny. Trwające wiele lat prace w kierunku uzawodowienia kurateli sądowej przejawiały się m.in. stałym wzrostem liczby kuratorów zawodowych w stosunku do kuratorów społecznych (Gromek, 2002:22-24). W 1990 r. kuratorzy zawodowi stanowili 6,7% ogółu kuratorów sądowych dla nieletnich oraz 5,7% ogółu kuratorów sądowych dla dorosłych. Natomiast w 2001 r. odsetek zawodowej kadry kuratorskiej wynosił już odpowiednio: 16,1% kurateli dla nieletnich i 12,7% kurateli dla dorosłych (dane ilustruje poniższa tabela). Dnia 1 stycznia 1994 r. weszła w życie decyzja Ministra Sprawiedliwości o wprowadzeniu modelu kurateli zawodowo-społecznej (Mudrecka, 1997:10). Jednakże ukoronowaniem tych przekształceń stała się uchwalona 27 lipca 2001 r., pierwsza w historii ustawa o kuratorach sądowych¹, która ostatecznie ugruntowała jej zawodowo-społeczny wymiar. Mimo, iż kuratorzy społeczni nadal przewyż-

¹ Dotychczasowe uregulowania odnoszące się do kuratorów sądowych zawarte były w kilku różnych aktach prawnych:

- w ustawie z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U., 1982, nr 35, poz. 228, z późn. zm.)
- w ustawie z dnia 20 czerwca 1985 r. – prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U., 1994, nr 7, poz. 25, z późn. zm.)
- w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – kodeks karny wykonawczy (Dz.U., 1997, nr 90, poz. 557, z późn. zm.)
- w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 listopada 1986 r. w sprawie kuratorów sądowych (Dz.U., 1986, nr 43, poz. 212, z późn. zm.).

szają liczebnie kadre pracowników etatowych, profil zawodowo-społeczny kurateli wyraża się nadrzędnością zadań i kontrolnym charakterem czynności kuratorów zawodowych wobec kadry społeczników.

Tab. 1. Kuratorzy zawodowi i społeczni w Polsce

Rok	Kuratorzy sądowi dla nieletnich				Kuratorzy sądowi dla dorosłych				Ogółem			
	zawodowi		społeczni		zawodowi		społeczni		zawodowi		społeczni	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1981	735	4,7	15052	95,3	595	4,0	14408	96,0	1330	4,3	29460	95,7
1990	955	6,9	12963	93,1	722	5,7	11914	94,3	1677	6,3	24877	93,7
2001	1893	16,1	9841	83,9	2077	12,7	14233	87,3	3970	14,2	24074	85,8

Obliczenia własne na podstawie: Marzec-Holka, 1994:158; Wierzbicki, 1983:257; Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 2000:90; Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 2002:96.

Społeczna kuratela sądowa, począwszy od końca lat sześćdziesiątych XX w., stała się przedmiotem badań naukowych. Większość jednak ustaleń empirycznych w tym zakresie koncentrowała się wokół problematyki przestępczości (głównie nieletnich), demoralizacji czy recydywy. Brak natomiast systematycznych badań w zbiorowości samych kuratorów. Również długa dominacja społecznego wymiaru kurateli sądowej sprawiła, że badania obejmowały głównie ten nieprofesjonalny profil.

2. PROBLEM PRZYGOTOWANIA I KWALIFIKACJI DO PEŁNIENIA FUNKCJI KURATORA SPOŁECZNEGO

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że czynniki takie, jak: wiek, wykształcenie, sytuacja zawodowa i rodzaj zatrudnienia, kwalifikacje i umiejętności oraz motywacja w dużej mierze decydują o efektywności pracy kuratora (Marzec-Holka, 1994:182-183; Szumski, 1990:162).

Feminizacja środowiska kuratorskiego

Jakkolwiek płeć kuratorów nie ma większego znaczenia, jeśli chodzi o efektywność sprawowania dozorów (nadzorów), to jednak warto wskazać, że charakterystycznym rysem tej kategorii „pracowniczej” jest, podobnie jak w przypadku nauczycieli, feminizacja środowiska (Mudrecka, 1997:44). Badania dowodzą zdecydowanej przewagi kobiet sprawujących tę funkcję w stosunku do mężczyzn. Chociaż jeszcze w latach sześćdziesiątych XX w. mężczyźni dominowali w tej grupie, jednak już w kolejnym dziesięcioleciu odsetek kobiet pełniących funkcję społecznego kuratora sądowego wynosił powyżej 50%.

Przykładowo w badaniach I. Tuhan Mirzy-Baranowskiej z 1964 r., poświęconych przestępności nieletnich w Warszawie, kobiety stanowiły ok. ¼ (tj. 25,8%) społecznych kuratorów dla nieletnich, natomiast w badaniach M. Kopeć, przeprowadzonych dziesięć lat później, ich odsetek sięgał już powyżej 50% (Marzec-Holka, 1994:185). Badania prowadzone w latach osiemdziesiątych XX w. wskazywały dalszy wzrost odsetka kobiet wśród kuratorów społecznych. I tak np. w badaniach K. Marzec-Holki z lat 1983-1985 kobiety stanowiły 54,9% ogółu badanych (Marzec-Holka, 1994:217). W badaniach M. Heinego (1987-1988) – 67,9%, (Heine, 1991:119) oraz 61,1% w badaniach E. Cieplak z 1989 r. (Cieplak, 1991:219). Natomiast w badaniach P. Stępnika z przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. odsetek kobiet sięgał już 85% (Stępnik, 1993:17). Na marginesie warto dodać, że podobnie rzecz się ma w odniesieniu do zawodowej kadry kuratorskiej².

Znaczenie wieku kuratorów

Zgodnie z § 4 pkt 5 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 listopada 1986 r. w sprawie kuratorów sądowych (Dz.U., 1986, nr 43, poz. 212) do pełnienia funkcji kuratora społecznego mógł być powołany ten, kto ukończył 24 lata³. Przepisy nakazywały także odwołanie kuratora społecz-

² Jak wskazują badania prowadzone na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. w Sądzie Wojewódzkim w Lublinie, kobiety stanowiły 81,8% zawodowej kadry kuratorskiej (Węgliński, Duński, 1993:21).

³ W wyjątkowych przypadkach w myśl § 32.2. tegoż rozporządzenia do pełnienia obowiązków kuratora może być powołana osoba, która ukończyła 20 lat, pod warunkiem, że dysponuje odpowiednimi kwalifikacjami oraz doświadczeniem.

nego, który ukończył 75 lat (§ 37.1. pkt. 1 tegoż rozporządzenia). Obowiązujące obecnie przepisy nie uzależniają już pełnienia tej funkcji od cenzusu wieku kuratora (Gromek, 2002:340). Według tezy, jaką przytacza K. Marzec-Holka, niekorzystnym zjawiskiem byłoby powierzanie tej funkcji osobom w wieku przed- i emerytalnym. Mimo, iż osoby te z reguły dysponują bogatym doświadczeniem życiowym, podkreślana jest często zbyt duża przepaść pokoleniowa, zwłaszcza jeśli chodzi o objętych nadzorem nieletnich (Marzec-Holka, 1994:184-185).

Jak wskazują niektóre badania, emeryci i osoby w wieku przedemerytalnym to dosyć licznie reprezentowane kategorie wśród kuratorów społecznych. W badaniach zarówno A. Strzembosza (Marzec-Holka, 1994:184), jak i M. Heinego (Heine, 1991:119) osoby w wieku powyżej 60 lat stanowiły ok. 12% ogółu badanych kuratorów społecznych. Natomiast w badaniach D. Wójcika już co czwarty kurator (25%) znajdował się w tej kategorii wiekowej (Marzec-Holka, 1994:184).

W badaniach B. Sawczuk 50,0% badanej populacji stanowili kuratorzy w wieku 30-49 lat (w badaniach Strzembosza było ich 57,0%, a w badaniach Heinego 49%). Ale również i tutaj odsetek kuratorów w wieku emerytalnym był wysoki i wynosił ok. 27,0% (Sawczuk, 1993:437). W badaniach Marzec-Holki najliczniejszą grupę stanowili kuratorzy w wieku 36-45 lat (36,5%). Prawie co dwudziesty badany (19,7%) mieścił się w przedziale wiekowym 26-35 lat i tylko nieco mniej (18,9%) było osób w wieku 46-55 lat. Kuratorzy w wieku emerytalnym (powyżej 66. roku życia) stanowili 9,0% ogółu badanych, z czego ponad połowa to osoby powyżej 76. roku życia (Marzec-Holka, 1994:217). W badaniach Cieplak emeryci stanowili natomiast 17,2% ogółu badanych (Cieplak, 1991:221).

Wiedza i wykształcenie

O efektywności pracy resocjalizacyjno-wychowawczej bardziej niż wiek kuratora decyduje wskaźnik jakościowy kadry kuratorskiej, a więc wykształcenie, wiedza oraz specjalistyczne umiejętności. Tymczasem, jak wynika z badań, większość kuratorów społecznych nie posiada odpowiednich kwalifikacji do prowadzenia pracy resocjalizacyjnej. Według E. Żabczyńskiej kurator powinien legitymować się znajomością problemów pedagogiki ogólnej i specjalnej, psychologii i psychopatologii, socjologii, patosocjologii oraz prawa (Żabczyńska, 1977:89-90). Również H. Kołakowska-Przełomiec podnosi wagę „zdolności pedagogicznych” oraz „umiejętności z zakresu pedagogiki

specjalnej”, zwłaszcza jeśli chodzi o realizację nadzorów przez kuratorów rodzinnych (Kołakowska-Przełomiec, 1977:101).

W art. 84. ust. 1 pkt. 2 ustawy o kuratorach sądowych (Dz.U., 2001, nr 98, poz. 1071) czytamy, że do pełnienia funkcji kuratora społecznego może być powołany ten, kto „posiada co najmniej wykształcenie średnie i doświadczenie w prowadzeniu działalności resocjalizacyjnej, opiekuńczej lub wychowawczej”. W przeszłości nierzadko kuratorami były osoby reprezentujące niższy poziom wykształcenia. Po wejściu w życie ustawy o kuratorach sądowych osoby, które nie spełniały formalnych wymagań, jeśli chodzi o wykształcenie, na mocy art. 99 ust. 2 zachowali swój status kuratora społecznego.

Reprezentowany przez kuratorów społecznych poziom wykształcenia w poszczególnych badaniach, przedstawia poniższa tabela.

Tab. 2. Poziom wykształcenia kuratorów społecznych w wybranych badaniach (dane w procentach)

Badania	A. Paszkiewicz (1970-1974)	A. Strzembosz (1982)	K. Marzec-Holka (1983-1985)	M. Heine (1987-1988)	P. Stępiak (1987)	B. Sawczuk (pocz. lat 90.)
wyższe	8,1	32,0	28,7	44,3	60,0	57,5
niepełne wyższe	–	22,0	4,5		–	–
studia pomaturalne	14,5	–	14,3	17,0	12,0	–
średnie	38,6	33,0	45,1	21,7	28,0	42,5
zawodowe	4,8	13,0	6,6	10,4	–	–
podstawowe	32,4		0,8	6,6	–	–
niepełne podst.	1,6	–	–	–	–	–

Obliczenia własne za: Paszkiewicz, 1977:22; Heine, 1991:119; Sawczuk, 1993:437; Marzec-Holka, 1994:182-183, 216

Wyniki badań A. Paszkiewicz z lat siedemdziesiątych XX w. wskazują na znaczący udział wśród kuratorów społecznych osób z wykształceniem niższym niż średnie; stanowią oni prawie 40% ogółu badanych, z czego większość to kuratorzy z wykształceniem zaledwie podstawowym (prawie co trzeci z ogółu badanych) (Paszkiewicz, 1977:22). Wykształcenie niższe niż średnie posiadało w badaniach Strzembosza 13% kuratorów społecznych, u Marzec-Holki 7,4% ogółu badanych (Marzec-Holka, 1994:182-183), a u Heinego 17% (Heine,

1991:119). Natomiast w badaniach Stępniaaka (Marzec-Holka, 1994:201-202) oraz B. Sawczuk (Sawczuk, 1993:437) wszyscy badani posiadali wykształcenie co najmniej średnie. Badania z końca lat osiemdziesiątych XX w. wskazują również na wzrost odsetka kuratorów społecznych legitymujących się wykształceniem wyższym. Począwszy od badań Stępniaaka z 1987 r., stanowili oni ponad połowę w badanych populacjach.

Jak wskazuje Heine, o predyspozycjach kuratora dużo bardziej niż poziom wykształcenia decyduje jego rodzaj (Heine, 1991:119). W badaniach Paszkiewicz pedagogiczny profil wykształcenia reprezentowali wyłącznie absolwenci szkół pomaturalnych (studium nauczycielskie). Ich odsetek wynosił 14,5%. Nie było natomiast pedagogów wśród kuratorów z wyższym wykształceniem. Osoby ze średnim wykształceniem to przeważnie absolwenci liceów ogólnokształcących (35,4%) (Paszkiewicz, 1977:22). W badaniach Heinego osoby z wykształceniem pedagogicznym stanowiły 42,5% ogółu badanych, z prawniczym – 12,3%. Techniczny profil wykształcenia reprezentował co czwarty z kuratorów (25,5%) (Heine, 1991:119).

Z danych przedstawionych przez Sawczuk wynikało, że ponad połowa badanych uzyskała wykształcenie wyższe. Warto przy tym dodać, że w tej grupie większość, tj. 65,2%, stanowili pedagodzy (Sawczuk, 1993:437).

Uzupełnianie niedoborów wiedzy

Z dotychczasowych badań wynika, że kuratorzy społeczni nie dysponują odpowiednim wykształceniem, nie posiadają wystarczających kwalifikacji do realizacji zadań resocjalizacyjnych. W swojej pracy bazują głównie na własnym doświadczeniu życiowym, dobrych intencjach czy znajomości środowiska lokalnego. Jednak to nie może zastąpić gruntownej fachowej wiedzy i znajomości technik resocjalizacyjnych (Węgliński, Duński, 1993:19). Kuratorzy muszą mieć talent pedagogiczny i organizatorski, aby móc postawić właściwą diagnozę (Czapów, Jedlewski, 1971:475).

W uzupełnianiu niedoborów wiedzy kuratorzy muszą więc korzystać z innych możliwości, a więc uczestniczyć w szkoleniach organizowanych przez resort sprawiedliwości bądź poza nim czy też kształcić się sami. Szkolenia organizowane w sądach koncentrują się głównie wokół problematyki z zakresu takich dziedzin, jak: pedagogika, socjologia, psychologia czy prawo oraz w zakresie stosowania technik diagnostycznych (wywiady, obserwacje, charakterystyki) lub technik korekcyjnych (przekonywanie, doradzanie wychowawcze, umiejętność pobudzania aktywności i radzenia sobie z problemami) (Hołyst, 2000:1111).

W badaniach Paszkiewicz 6,4% kuratorów ukończyło roczny kurs przygotowujący ich do pełnienia tej funkcji. Natomiast w szkoleniach organizowanych przez sądy nie uczestniczyła nawet połowa z badanych kuratorów (43,5%). Autorka podkreśla przy tym, iż żaden z kuratorów nauczycieli nie brał udziału w szkoleniach (Paszkiewicz, 1977:23). W badaniach prowadzonych dziesięć lat później (Marzec-Holka, 1994:228-229) udział w szkoleniach sądu deklarowało 61% kuratorów społecznych, a prawie co dwudziesty (19,6%) korzystał z literatury dostarczanej przez kuratorów zawodowych.

Kuratorzy społeczni dosyć często odczuwają niedobór wiedzy specjalistycznej i potrzebę samodoskonalenia, z reguły jednak tylko część z nich podejmuje działania w kierunku uzupełnienia tych braków. I tak np. w badaniach J. Bandury $\frac{3}{4}$ kuratorów społecznych odczuwało potrzebę doskonalenia (głównie w zakresie zagadnień pedagogicznych), ale już tylko co drugi z badanych uzupełniał braki poprzez czytanie specjalistycznych czasopism oraz średnio co piąty (22,4%) sięgał po literaturę naukową i popularnonaukową (Bandura, 1984:208-214). W badaniach M. Kopec (za: Marzec-Holka, 1994:186-187) nieco ponad połowa (55,8%) badanych kuratorów społecznych odczuwała niedobór wiedzy specjalistycznej, głównie z dziedziny prawa psychologii czy resocjalizacji. W badaniach Marzec-Holki subiektywna ocena poziomu własnej wiedzy z różnych dziedzin naukowych oscylowała w granicach oceny dostatecznej (przy pięciostopniowej skali ocen). Najwyżej kuratorzy ocenili własną wiedzę z zakresu pedagogiki (średnia arytmetyczna wynosi – 3,63), przy czym 25% badanych oceniło posiadany zasób własnej wiedzy z tej dziedziny na poziomie bardzo dobrym, a 15,7% – na poziomie niedostatecznym. Pozostałe średnie oceny zasobu własnej wiedzy kuratorów kształtowały się następująco: w zakresie psychologii – 3,33, resocjalizacji – 3,2, socjologii – 3,11 oraz prawa – 2,97. Poza kategorią nauczycieli i wychowawców, którzy uzyskali wykształcenie pedagogiczne w trakcie studiów, 64,2% badanych kuratorów deklarowało pogłębianie własnej wiedzy na drodze samodoskonalenia (głównie poprzez czytanie czasopism naukowych i podręczników akademickich). Przy uzupełnianiu niedoborów własnej wiedzy 63,5% badanych korzystało z porad udzielanych przez kuratorów zawodowych, sędziów, pracowników administracyjnych sądu oraz psychologów i wychowawców z rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych (Marzec-Holka, 1994:228-229).

W badaniach Sawczuk 63% kuratorów (z czego większość to emeryci) nie odczuwało braków w zakresie posiadania „fachowej” wiedzy. Natomiast na pytanie, jakim wykształceniem powinien legitymować się kurator pracujący z młodzieżą, zaledwie co piąty respondent (20%) wskazywał na niezbędną

posiadania wiedzy pedagogicznej i psychologicznej, podczas gdy 43% podkreślało znaczenie życiowego doświadczenia (Sawczuk, 1993:439).

Rodzaj wykonywanej pracy zawodowej

W pracy resocjalizacyjnej kuratora społecznego ważny jest także rodzaj wykonywanej pracy zawodowej. Kopec wyróżniła zawody predysponujące do pełnienia tej funkcji. Są to: nauczyciele, prawnicy oraz milicjanci. Do grupy tej zalicza również studentów. Natomiast grupy zawodowe, którym praca „nie ułatwia” pełnienia tej funkcji, to urzędnicy i robotnicy (Marzec-Holka, 1994:185). Podobnie Marzec-Holka z zawodów predysponujących do sprawowania funkcji kuratora społecznego wymienia: wychowawców i nauczycieli (stanowili oni 48% ogółu badanych), pracowników administracji sądowej (23,8%), funkcjonariuszy MO i zawodowych żołnierzy (4,5%) oraz pracowników służby zdrowia (4,1%). Natomiast średnio co piąty kurator (tj. 19,6%) wykonywał zawód nie predysponujący go do pełnienia tej funkcji (Marzec-Holka, 1994:218). W badaniach Cieplak „nie predysponowani” przez zawód stanowili 38,9% ogółu badanych, nauczyciele oraz policjanci – po 11,1%, pracownicy zakładów opieki zdrowotnej – 22,2%, pracownicy administracji sądowej – 16,7% (Cieplak, 1991:220).

W zakresie przygotowania kuratorów społecznych do realizacji postawionych im zadań ważny jest nie tylko określony zasób wiedzy teoretycznej, ale również posiadanie pewnych cech osobowości oraz motywacja, jaką kierowali się kandydaci do pełnienia tej funkcji. Te dwa ostatnie mają równie doniosłe znaczenie dla efektywności dozoru (nadzoru) (por. Kalinowski, 1983:229; Mudrecka, 1997:18; Marzec-Holka, 1994:182-183).

Cechy osobowe kuratorów

Kreśląc sylwetkę osobowościową idealnego kuratora, wymienia się takie cechy, jak: zrównoważenie emocjonalne, dojrzałość uczuciowa, uczciwość, cierpliwość, wyrozumiałość i życzliwość, takt, sumienność, empatia i altruizm i in. Ponadto kurator powinien dysponować pewnymi umiejętnościami, z których najważniejsze to: umiejętność nawiązywania kontaktów, wzbudzania zaufania i sympatii, chęć i umiejętność niesienia pomocy, niezrażanie się niepowodzeniami i koniecznością wielokrotnego podejmowania zabiegów wychowawczych (Grzegorzewska, 1967:104; Marzec-Holka, 1994:227; Mudrecka, 1997:18; Hołyst, 2000:1111). Warunkiem efektywności zabiegów kuratora jest „ludzki” stosunek do podopiecznego (Szymanowski, 1989:249) oparty na

życzliwości, zaufaniu i przekonaniu o możliwości poprawy podopiecznego (Marzec-Holka, 1994:138-142). Tymczasem, jak wskazują wyniki badań Paszkiewicz, w ocenie większości osób dozorowanych kurator jawił się jako „przedłużenie ramienia wymiaru sprawiedliwości” (Paszkiewicz, 1977:22).

W badaniach T. Szymanowskiego zwolnieni warunkowo byli więźniowie w większości przypadków (82%) pozytywnie ocenili postawę kuratora, wskazując, iż był życzliwie wobec nich ustosunkowany. Jednak już tylko zaledwie 23% badanych zwracało się do kuratora ze swoimi problemami (Szymanowski, 1989:245-248).

Jak wskazuje M. Grzegorzewska, nie każdy może zostać kuratorem, gdyż pracy tej nie można „odrabiać”. Motorem działalności powinien być tutaj głęboki nurt humanistyczny, wyrażony poczuciem odpowiedzialności i troski o los podopiecznego, ale również i całego społeczeństwa, w którym on żyje (Grzegorzewska, 1967:104). Z punktu widzenia efektywności pracy kuratora społecznego z podopiecznymi ważna jest więc motywacja, jaką kierowali się kandydaci. W znaczący sposób rzutuje ona bowiem na jakość dalszej pracy resocjalizacyjnej.

Motywacja do pełnienia funkcji kuratora

E. Trempała wyróżnia sześć kategorii motywów skłaniających do podejmowania pracy społecznej w środowisku lokalnym: ideowe, osobiste, społeczne, ambicjonalne, administracyjne oraz z pobudek ekonomicznych. Motywy pozytywne to te, które wynikają z własnej potrzeby i chęci niesienia pomocy. Negatywne są stymulowane zewnętrznymi nakazami czy też powodowane chęcią zarobku (Trempała, 1988:126-127). Według J. Majer wśród kuratorów społecznych zdarzają się osoby „przypadkowe”. Podejmują się oni tej pracy, gdyż widzą w niej możliwość dorobienia sobie stosunkowo niskim kosztem (Majer, 1984:34-35).

W badaniach Kopeć wśród motywów, jakimi kierowali się kuratorzy społeczni, dominowała chęć i potrzeba niesienia pomocy (38,6%). Jednak osoby, które podjęły się pełnienia tej funkcji w wyniku namowy znajomych, zmuszenia i oddelegowania stanowiły ponad 20%. 11,7% – deklarowało, iż była to praca zbieżna z wykonywanym przez nich zawodem, natomiast 2,9% podjęło tę funkcję z przyczyn ekonomicznych (za: Marzec-Holka, 1994:185-186).

Stosunkowo szeroko zagadnienie motywacji do pracy kuratorskiej porusza swoich badaniach Marzec-Holka. Wśród motywów pozytywnych i wartościowych wymienia: chęć podjęcia pracy przynoszącej dobro innym (tę kategorię wymienia 77,9% badanych), z racji wykonywanego zawodu (29,9%), koniecz-

ności wynikające z potrzeb środowiska (17,2%) oraz chęć poznania źródeł i przyczyn niedostosowania nieletnich (23,0%). Na pracę bez emocjonalnego zaangażowania, bierność i niechęć w sprawowaniu tej funkcji wskazują następujące kategorie motywów: oddelegowanie do tej pracy (6,6%), chęć dodatkowego zarobku (5,3%) i zmuszenie (1,2%). Natomiast motywami mogącymi pozytywnie prognozować, zwłaszcza w trakcie stopniowego angażowania się w poszczególne nadzory, były namowa (19,7%) oraz zbieżność z kierunkiem studiów (3,3%) (Marzec-Holka, 1994:224-225).

Podobnie Sawczuk wymienia motywy prospołeczne, a więc: chęć pomocy dzieciom i rodzinom zagrożonym (42%) oraz zainteresowanie problemem niedostosowania społecznego wśród młodzieży (20%). Pozostałe to: obowiązki zawodowe skłaniające do zainteresowania się bliżej młodzieżą „trudną” (15% badanych – z czego większość stanowili nauczyciele), nadmiar wolnego czasu (13%) i dodatkowa forma zarobku (10%). Autorka podkreśla również, iż z motywacją koresponduje reakcja na ewentualną możliwość zwolnienia z tej funkcji. Nieco ponad połowa badanych (57%) czuła się emocjonalnie związana z tą pracą. Natomiast 27% badanych reagowało obojętnością na taką ewentualność, a 16% deklarowało podjęcie w takiej sytuacji innej pracy społecznej (Sawczuk, 1993:437).

W badaniach Heinego również dominowały motywy pozytywne, takie jak: chęć niesienia pomocy, rozszerzenia zajęć związanych z pracą zawodową, poczucie więzi ze środowiskiem czy zamiłowanie do pracy społecznej. Jak wskazuje autor, chociaż z liczby 106 przebadanych kuratorów zaledwie jeden wskazał na motyw finansowy, to jednak należy przypuszczać, że taki motyw miał znaczenie w odniesieniu do większej liczby badanych (Heine, 1991:119-120).

Obraz kondycji kadry społecznej kurateli sądowej, jaki wyłania się z badań, nasuwa podejrzenia, iż nie jest ona w stanie skutecznie realizować zadań resocjalizacyjnych. Główne zarzuty stawiane kuratorom to brak odpowiedniego przygotowania i wykształcenia, stosunkowo często przypadkowy dobór osób chętnych podjąć się pełnienia tej funkcji, ich niska motywacja oraz często podeszły wiek kuratorów.

3. STYLE SPRAWOWANIA NADZORÓW (DOZORÓW)

W literaturze przedmiotu brak jednoznacznej definicji stylu sprawowania nadzoru czy dozoru. Z reguły pojecie to odnoszone jest do sposobów reali-

zacji przez kuratorów podstawowych czynności w związku z pełnionymi dozoremami (nadzorami). Chodzi tutaj głównie o szybkość ich obejmowania, częstotliwość kontaktów z podopiecznym oraz rodzaj i charakter oddziaływań w ramach przyjętego systemu oddziaływania resocjalizującego (por. Heine, 1991:126-128; Stępnia, 1993:20-21; Marzec-Holka, 1994:344-345; Ostriańska, Greczuszkin, 2000:36-37).

W odniesieniu do kurateli sądowej wyróżnia się dwie podstawowe kategorie systemów wychowania resocjalizującego: kuratelę opartą na systemie kontroli i kuratelę wychowującą, nawiązującą do procedur *casework* (Gromek, 2002:30). Pierwsza z nich opiera się na przymusie i ocenie zewnętrznych form zachowania osób objętych dozorem (nadzorem). Kurator stara się tutaj przede wszystkim zmusić podopiecznego do zmiany trybu życia, a następnie kontroluje, czy zmiana ta następuje (Czapów, Jedlewski, 1971:472). Kontrolny model kurateli jest oceniany jako nieefektywny i dysfunkcyjny i w jego miejsce propaguje się wprowadzenie modelu kurateli wychowującej, opartej na zasadach *casework*, czyli tzw. metody indywidualnych przypadków. Najogólniej rzecz biorąc – jest ona ukierunkowana na indywidualizowanie każdego przypadku i na podstawie rozpoznania całokształtu sytuacji życiowej i warunków osobowych wychowanek zakłada dobór odpowiednich metod wychowawczych przy współpracy z rodziną, szkołą, zakładem pracy czy innymi instytucjami (por. Bałandynowicz, 1982:179-194; Mikuła, 1995:174-176; Ostriańska, Greczuszkin, 2000:39-40). Kontrola w tym systemie (zwłaszcza przestrzegania nałożonych obowiązków i poleceń) ma na celu wyłącznie wychowawcze oddziaływanie na podopiecznego oraz zapobieganie jego powrotowi do przestępstwa (Śpiewak, 1999:22; Kowalska-Ehrlich, 1988:152).

W praktyce, jak wskazują liczne badania, dominuje kuratela kontrolna. Heine wyróżnił trzy formy sprawowania nadzorów w sprawach o ograniczenie władzy rodzicielskiej:

1. pozorny – w którym kuratorzy zaniedbują bądź nie wykonują podstawowych obowiązków, jakie nakładają nań przepisy. Ograniczają się wyłącznie do zbierania informacji o podopiecznym, by następnie przekazać je sądowi (ten sposób realizacji nadzorów zanotował w odniesieniu do 35,8% badanych kuratorów),
2. kontrolny – rola kuratora sprowadza się tutaj wyłącznie do sprawdzania, czy podopieczny wywiązuje się z obowiązków i realizuje postanowienia sądu (42,5%),

3. aktywizująco-opiekuńczy – gdzie kurator jest organizatorem oddziaływań resocjalizująco-wychowawczych (21,7%). Ten sposób realizacji środka probacyjnego ocenił jako najbardziej efektywny (Heine, 1991:126-128).

Również Marzec-Holka dokonuje typologii sposobów realizacji nadzorów wobec nieletnich, i wyróżnia:

1. model kurateli formalnej – o nieznacznym natężeniu realizacji obowiązków wobec podopiecznych. Są to głównie czynności zlecone przez sąd (stosowany wobec 33,3% nieletnich),
2. model kurateli kontrolnej z elementami działalności opiekuńczej – o umiarkowanym natężeniu realizacji obowiązków wobec nieletnich (45,0%),
3. model kurateli pełnej – o znacznym i intensywnym natężeniu działań opiekuńczo-resocjalizacyjnych wobec nieletnich i ich rodzin (21,6%) (Marzec-Holka, 1994:344-345).

Podobnego rozróżnienia sposobów wykonywania środka probacyjnego czy też stylów sprawowania nadzoru dokonują Stępnia (w odniesieniu do dozorów pełnionych przez kuratorów społecznych w wydziałach karnych), oraz Z. Ostriańska i A. Greczuszkin (w stosunku do nadzorów pełnionych przez kuratorów zawodowych). Autorzy ci również zwracają uwagę na nadmierne eksponowanie przez kuratorów zadań kontrolnych i nieznaczące natężenie oddziaływań resocjalizacyjnych (Stępnia, 1993:20-21; Ostriańska, Greczuszkin, 2000:36-37).

Szybkość obejmowania dozorów (nadzorów)

Zgodnie z § 3.1. pkt 3. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 czerwca 2002 r. (Dz.U., 2002, nr 91, poz. 812) kurator powinien objąć dozór w terminie do 7 dni, licząc od daty wpływu prawomocnego orzeczenia sądowego do zespołu kuratorskiej służby sądowej (w praktyce okres ten liczony jest od momentu otrzymania przez kuratora społecznego zawiadomienia o powierzeniu dozoru). Jest to zapis stosunkowo nowy. Wcześniejsze przepisy nakazywały objęcie dozoru w terminie do 14 dni od otrzymania zawiadomienia o powierzeniu dozoru (Marzec-Holka, 1994:189). Dlatego też, interpretując wyniki badań, które mówią o terminach obejmowania przez kuratorów dozorów (nadzorów), należy przyjąć, iż prawidłowo wywiązywali się z tego zadania ci kuratorzy, którzy nawiązali pierwszy kontakt z podopiecznym w okresie nie przekraczającym dwu tygodni.

Jak wskazują liczni autorzy, późne objęcie przez kuratora dozoru (nadzoru) wiąże się z jego niską efektywnością (por. Paszkiewicz, 1977:21; Paweła, 1977:126-127; Węgliński, 1993:33; Ostrihańska, Greczuszkin, 2000:46). W badaniach Heinego terminowo obejmowało nadzory 28,3% kuratorów. Najwięcej z badanych nawiązywało pierwszy kontakt z podopiecznym w terminie do miesiąca (42,5%). Prawie co dziesiąty z kuratorów obejmował dozór w okresie 2-3 miesięcy (9,4%), a częściej niż co dwudziesty (6%) po trzech miesiącach (Heine, 1991:120-121). Według danych Stępnia kuratorzy społeczni z reguły obejmowali dozory w okresie do miesiąca w przypadku osób przedterminowo zwalnianych z zakładów karnych. W odniesieniu natomiast do skazanych, którym warunkowo zawieszono wykonanie kary, okres ten był wydłużony nawet do trzech miesięcy. Dla porównania kuratorzy zawodowi, których również objęto tymi badaniami, w obydwu przypadkach obejmowali swoje dozory w ciągu dwóch tygodni (Stępnia, 1993:20).

W badaniach A. Nowak prowadzonych w latach 1990-1995 zarówno kuratorzy społeczni, jak i zawodowi w zdecydowanej większości przypadków obejmowali nadzory w terminie, tj. do 14 dni. Najdłuższy okres od momentu powierzenia nadzoru do chwili nawiązania pierwszego kontaktu z podopiecznym wynosił dwa miesiące i dotyczył zaledwie dwóch przypadków (Nowak, 1999:6-7).

Częstotliwość kontaktów z podopiecznym

Nie tylko pierwszy kontakt, ale i kolejne rzutują na jakość osiągniętych rezultatów resocjalizacyjnych. Sawczuk podnosi tezę, że efektywność pracy kuratora jest wprost proporcjonalna do częstotliwości spotkań z podopiecznym (Sawczuk, 1993:439). Tymczasem kuratorom brak systematyczności i ciągłości w prowadzeniu dozorów (nadzorów), na co wskazują wyniki różnych badań.

Obecnie brak uregulowań prawnych określających zalecaną częstotliwość kontaktów kuratora z podopiecznym. W praktyce przyjęło się, iż spotkania te powinny być nie rzadsze niż raz w miesiącu. Tak więc kuratorzy z reguły raz w miesiącu odwiedzają podopiecznego w miejscu jego zamieszkania i składają lakoniczne sprawozdania informujące o tym, co działo się z podopiecznym w tym okresie⁴ (Kalinowski, 1983:226-229). Tymczasem, jak

⁴ Jeśli chodzi o tryb składania sprawozdań – w myśl § 4. 1. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 czerwca 2002 r. (Dz.U., 2002, nr 91, poz. 812) – kurator składa

wskazują badający to zagadnienie, taka częstotliwość kontaktów jest wielce niewystarczająca. Kurator, który faktycznie zamierza podjąć się resocjalizacji podopiecznego, powinien kontaktować się z nim co najmniej raz w tygodniu (Marzec-Holka, 1994:237). Częstotliwość tych spotkań powinna być wyznaczana przez konkretne potrzeby, cele oraz etapy danego nadzoru (dozoru). Początkowo więc zaleca się utrzymywanie częstszych kontaktów z podopiecznym, a w miarę postępów w procesie resocjalizacji stopniowe ich zmniejszanie (Ostrihańska, Greczuszkin, 2000:47). Częstotliwość tych kontaktów powinna zależeć również od stopnia demoralizacji i patologii w środowisku podopiecznego (Cieplak, 1991:222).

M. Kopeć-Chrościcka pozytywnie oceniła zaledwie 26% kuratorów społecznych, jeśli chodzi o częstotliwość ich kontaktów z podopiecznymi (Kopeć-Chrościcka, 1981:100-102). A. Kielasińska i A. Strzembosz w prowadzonych przez siebie badaniach aż w 16% przypadków zanotowali całkowity brak pełnienia nadzorów nad rodzinami o ograniczonej władzy rodzicielskiej. Natomiast właściwa częstotliwość kontaktów dotyczyła zaledwie co piątej ze spraw (Kielasińska, Strzembosz, 1983:92-93). Według danych Marzec-Holki 45,5% badanych kuratorów kontaktowało się z nieletnimi raz w miesiącu, 34,8% kuratorów utrzymywało kontakty częstsze (z czego aż 40% – od jednego do dwóch razy w tygodniu). Pozostali badani utrzymywali kontakty rzadziej niż raz w miesiącu (Marzec-Holka, 1994:237).

Heine w badaniach nad przebiegiem nadzoru kuratorskiego w rodzinach o ograniczonej władzy rodzicielskiej w ocenie częstotliwości tych kontaktów poddał odrębnej analizie spotkania kuratora z rodzicami oraz z małoletnimi dziećmi, zakładając, że specyfika tego typu nadzorów wymaga równego zainteresowania kuratora obiema stronami. Jak wskazują rezultaty tych badań, 27% kuratorów stwierdziło, iż nie zależy im na osobistych kontaktach z małoletnim i zadowolają się wyłącznie spotkaniami z rodzicami. Tymczasem 38% małoletnich oświadczyło, że nie widują się osobiście z kuratorem, natomiast 12% w ogóle nie wiedziało, że kurator sprawuje nadzór nad ich rodziną. Spotkania z rodzicami oraz dziećmi kuratorzy podejmowali z reguły raz w miesiącu (odpowiednio 57% i 28%). Co piąty kurator odwiedzał nadzorowaną rodzinę raz na dwa miesiące, a nawet rzadziej (Heine, 1991:122-124).

sądowi sprawozdanie z objęcia dozoru nie później niż w ciągu 14 dni od chwili nawiązania kontaktu ze skazanym, zaś kolejne (obrazujące dalszy przebieg dozoru) na żądanie sądu. W praktyce okresowe sprawozdania są składane co miesiąc bądź kwartalnie (Śpiewak, 1999:61).

Podobnie przedstawia się sytuacja, jeśli chodzi o częstotliwość spotkań kuratorów ze skazanymi dorosłymi. Jak wskazują wyniki badań T. Szymanowskiego, jedynie 26% warunkowo zwolnionych z zakładów karnych miało częste kontakty z kuratorem (tj. dwa razy w miesiącu i częściej). Raz w miesiącu – 24% skazanych. Pozostali (tj. połowa badanych) – raz na dwa miesiące i rzadziej (Szymanowski, 1989:245-248). Także w badaniach Stępnika kuratorzy kontaktowali się z dozorowanymi raz w miesiącu (w ok. 50% spraw) i rzadziej, przy czym nierzadko miały miejsce kontakty podejmowane raz na pół roku (Stępnik, 1993:21).

Jeśli mowa o tak sporadycznych kontaktach, trudno oczekiwać od kuratorów inicjowania i realizowania szeroko pojętego procesu resocjalizacji. I tak np. w badaniach Heinego 1/3 badanych kuratorów (tj. 33%) nie planowała żadnych oddziaływań w toku sprawowania nadzorów. Rzadziej niż co dziesiąty kurator (tj. 9%) sporządzał plany oddziaływań o perspektywicznym charakterze. Pozostali natomiast planowali tylko terminy kolejnych odwiedzin lub swoją działalność na najbliższe miesiące (Heine, 1991:122). Jeśli więc można mówić o jakichkolwiek oddziaływaniach wychowawczych czy resocjalizacyjnych, to raczej należałoby przyjąć, iż będą one przypadkowe i nie zawsze adekwatne do zaistniałych potrzeb. Należy również pamiętać, że niski poziom wiedzy pedagogicznej i niezajomość podstawowych technik resocjalizacji z pewnością utrudnia kuratorom dobór odpowiednich sposobów postępowania z podopiecznym. Tymczasem kurator ma do dyspozycji wiele metod, którymi może posługiwać się w ramach pełnionej przez siebie funkcji. Najpełniejszy ich przegląd przedstawiają C. Czapów i S. Jedlewski, wskazując jednak, że każda z metod powinna być dostosowana do potrzeb i możliwości wychowanka (Czapów, Jedlewski, 1971:303-415).

Stosowane metody resocjalizacji

Spośród różnych metod resocjalizacji kuratorzy społeczni, na co wskazują badania K. Marzec-Holki, najczęściej odwoływali się do instruowania podopiecznych (65,2%), perswazji (59,3%), wysuwania sugestii (53,3%) czy wdrażania nieletnich do pracy na sobą (42,6%). Są to, jak podkreśla autorka, metody pożądane, ukierunkowujące aktywność wychowanka. Rzadziej natomiast stosowali taką z pożądanych metod, jak organizowanie sytuacji wychowawczych (25%). Badani dosyć często posługiwali się także systemem nagród i kar w wychowaniu podopiecznych, przy czym więcej kuratorów stosowało nagradzanie wychowawcze (28,7%) niż karanie (11,9%) (Marzec-Hol-

ka, 1994:235-236). Badania Sawczuk wykazały, że z różnych metod wychowania resocjalizującego wśród kuratorów społecznych największą popularnością cieszy się perswazja. Stosowało ją 90% badanych kuratorów. Większość z nich wskazywała, że wszelkie oddziaływania kuratora sprowadzają się do indywidualnych rozmów, przekonywania i doradzania. 20% badanych odwoływało się do własnego przykładu w postępowaniu, a 13% kuratorów stosowało nagrody i kary (z przewagą kar) (Sawczuk, 1993:483). Więcej metod resocjalizacyjnych stosowali kuratorzy badani przez A. Nowak. Jednak, co należy podkreślić, większość badanych stanowili tu kuratorzy zawodowi (58%). Na uwagę zasługują zwłaszcza: metoda wpływu osobistego (54%), techniki prezentowania wzorów społeczno-kulturowych (50%) czy stawianie konkretnych zadań (42%) oraz – zdecydowanie rzadziej stosowane – psychodrama (14%) i socjodrama (10%). Ponad $\frac{3}{4}$ badanych kuratorów (tj. 76%) deklarowało prowadzenie z podopiecznym rozmów ostrzegawczych, natomiast nieco mniej (72%) korzystniejszych z punktu widzenia resocjalizacji rozmów profilaktyczno-wychowawczych (Nowak, 1999:7).

Paszkievicz stwierdziła, że metody oddziaływań badanych przez nią kuratorów sprowadzały się głównie do antycypowania następstw określonych zachowań (Paszkievicz, 1977:21). W badaniach A. Węglińskiego i Z. Bartkowicza ok. $\frac{1}{3}$ kuratorów straszyla podopiecznych konsekwencjami (Węgliński, 1993:34), natomiast co piąty kurator u M. Kopeć-Chrościckiej nie potrafił nawet sprecyzować, jakie stosuje formy pracy (Kopeć-Chrościcka, 1981:103).

4. ODDZIAŁYWANIA RESOCJALIZACYJNE W ŚRODOWISKU PODOPIECZNYCH

Metoda pracy z indywidualnym przypadkiem zakłada, co już zostało powiedziane wcześniej, współpracę z rodziną podopiecznego oraz z różnymi organizacjami i instytucjami społecznymi, mogącymi wspomagać proces resocjalizacji. Jak podkreśla I. Mudrecka, kurator powinien objąć swoim oddziaływaniem całą rodzinę, często bowiem przyczyny wykołajenia podopiecznego tkwią w patologicznym środowisku rodzinnym (Mudrecka, 1997:21). A jeśli nawet nie jest to środowisko zdemoralizowane, współpraca z rodziną i włączenie jej w proces resocjalizacji stwarza korzystne warunki dla inicjowanych działań (Pawela, 1977:105-108).

Oddziaływania w środowisku rodzinnym podopiecznych

Badający to zagadnienie koncentrowali się głównie na formach współpracy i rodzajach pomocy udzielanej rodzinie. Rzadko natomiast przedmiotem analizy była częstotliwość spotkań kuratora z rodziną. Oprócz wspomnianych już badań Heinego, gdzie autor rozważa w jednej płaszczyźnie zarówno kontakty z małoletnim, jak i jego rodzicami (co wynika ze specyfiki nadzorów w sprawach o ograniczenie władzy rodzicielskiej, a co nie zawsze było oczywiste dla kuratorów pełniących nadzory), zagadnienie częstotliwości kontaktów z rodzicami nieletnich objętych nadzorem kuratora porusza także Marzec-Holka. Wskazuje ona, że pożądaną częstotliwością spotkań kuratora z rodziną podopiecznego byłyby kontakty nie rzadsze niż dwa razy w miesiącu. I taką częstotliwość utrzymywało zaledwie 20,9% badanych. Większość kuratorów (tj. 59%) kontaktowało się z rodziną raz w miesiącu. Pozostali badani utrzymywali rzadsze kontakty. Byli też tacy, którzy w ogóle nie spotykali się z rodzicami nieletniego (ich odsetek sięga ok. 2%). Kuratorzy nie utrzymujący kontaktów z rodziną, czy też kontaktujący się sporadycznie podkreślali, że nie widzą takiej potrzeby (Marzec-Holka, 1994:240-241).

Dzięki kontaktom z osobami z najbliższego środowiska kuratorzy mają możliwość lepszego poznania osobowości, sytuacji bytowej i problemów podopiecznych. Jednak niekorzystne byłoby, aby kuratorzy podejmowali spotkania z rodziną wyłącznie w celu uzyskania informacji o dozorowanym (nadzorowanym). Tymczasem Paszkiewicz stwierdza, że badani przez nią kuratorzy utrzymywali kontakty z rodziną wyłącznie w celu uzyskania informacji o podopiecznym (Paszkiewicz, 1077:22). W badaniach Heinego sytuacja taka miała miejsce w odniesieniu do 47% sprawowanych nadzorów. W 23% przypadków kuratorzy obok nadrzędnego celu, jakim było gromadzenie informacji, rozszerzali zakres swych działań o elementy doradztwa pedagogicznego (Heine, 1991:123-124). Z badań Marzec-Holki wynika, że średnio co drugi kurator w kontaktach z rodzicami nieletnich skupiał się głównie na prowadzeniu pedagogizacji poprzez „rozmowy indywidualne”, rzadko natomiast sięgali do takich rozwiązań, jak dostarczanie fachowej literatury czy prelekcje (ok. 2-7%) (Marzec-Holka, 1994:241).

W badaniach Nowak 80% kuratorów wskazywało na korzystną współpracę z rodzinami podopiecznych, a swoją rolę widzieli tu głównie w udzielaniu porad wychowawczych i prawnych. Pozostali negatywnie oceniali poziom swoich kontaktów z rodziną, upatrując tego stanu rzeczy w demoralizacji i patologii środowiska rodzinnego (Nowak, 1999:8).

Współpraca z instytucjami i organizacjami społecznymi

Kurator sądowy, realizując wynikające z pełnienia dozorów (nadzorów) obowiązki, powinien podjąć możliwie szeroką współpracę z różnymi organami, instytucjami państwowymi czy organizacjami społecznymi w celu niesienia pomocy osobom nadzorowanym (dozorowanym). Często pojawiające się w tej pracy różnego rodzaju problemy wymagają konsultacji ze specjalistami. Wcześniej § 26 pkt 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 1986 r. (Dz.U., 1986, nr 43, poz. 212), a obecnie art. 9 pkt 5 ustawy o kuratorach sądowych (Dz.U., 2001, nr 98, poz. 1071) mówi o udzielaniu przez te podmioty pomocy kuratorom sądowym w toku sprawowanych przez nich czynności.

Przeгляд wyników badań w tym zakresie wskazuje jednak, że współpraca ta jest niewystarczająca. Najczęściej przejawia się ona w kontaktach kuratorów rodzinnych ze szkołą nadzorowanych nieletnich. Aby jednak przyniosła ona pozytywne efekty resocjalizacyjne, kurator musi nie tylko utrzymywać stały kontakt z wychowawcą, dyrektorem szkoły, nauczycielami czy pedagogiem szkolnym, lecz także powinien dążyć do poznania zachowanie podopiecznego w środowisku szkolnym oraz w grupie rówieśników (Cieplak, 1991:222).

Z. Tyszka (w latach pięćdziesiątych minionego wieku) poddał ocenie pracę kuratorów społecznych w środowisku szkolnym nieletnich przestępców. Stwierdził, iż kontakty, jakie kuratorzy utrzymywali ze szkołą podopiecznych, były sporadyczne i niewystarczające, a co piąty z badanych (20,7%) w ogóle nie kontaktował się ze szkołą nieletniego (Tyszka, 1963:149).

W badaniach Marzec-Holki większość kuratorów deklarowała utrzymywanie kontaktów ze szkołą nieletnich, z czego najwięcej – z wychowawcą klasy (92,2%). Z dyrektorem szkoły, nauczycielami przedmiotów oraz pedagogiem szkolnym kontaktowało się już tylko nieco więcej niż połowa badanych (ok. 51-59%). Częstotliwość tych kontaktów to z reguły wizyty raz w miesiącu (ok. 26-39%) i rzadziej (ok. 38-58%). Autorka dowodzi również, że kontakty z wychowawcą oraz dyrektorem służyły zdobyciu niezbędnych informacji do sporządzenia sprawozdań, podczas gdy spotkania z nauczycielami i pedagogiem szkolnym świadczyły o rzeczywistym zainteresowaniu sytuacją szkolną nieletniego (Marzec-Holka, 1994:143-245). Heine stwierdził brak jakichkolwiek kontaktów ze szkołą małoletnich w 35% przypadków. W stałym kontakcie ze szkołą pozostawali kuratorzy w 20% przypadków, pozostali utrzymywali kontakty niesystematyczne (z reguły, podejmowali je w razie zaist-

nienia konieczności interwencji). Także w tych badaniach miały one służyć głównie gromadzeniu informacji dla potrzeb sądu. Tylko w zaledwie 5% przypadków ich przedmiotem było pośredniczenie w kontaktach rodziny ze szkołą małoletniego i pomoc w nauce (Heine, 1991:124-125). Podobnie w badaniach Sawczuk poziom i zakres kontaktów kuratora ze szkołą okazał się niewystarczający. Utrzymywało go ok. 50% badanych (Sawczuk, 1993:440). Nieco lepiej przedstawia się sytuacja w badaniach Nowak. Wszyscy badani kuratorzy utrzymywali kontakt z pedagogiem szkolnym, a 70% z nich również w wychowawcami klas. Dotyczyły one jednak głównie zasięgania opinii o postępach nieletnich w nauce i ich zachowania w szkole. Miały więc charakter wybitnie kontrolny (Nowak, 1999:8).

Kontakty kuratorów z pozostałymi instytucjami i organizacjami społecznymi rzadko były przedmiotem analizy w badaniach. Jednak z tych, które podejmują powyższy problem, wyłania się niekorzystny obraz dotyczący omawianej sfery działalności kuratorów.

Według danych Paszkiewicz kuratorzy rzadko korzystali z pomocy różnych podmiotów (średnio ok. 20% podopiecznych). Były to z reguły kontakty z zakładami pracy wychowanków oraz organami MO, stanowiącymi dla nich jedynie źródło informacji (Paszkiewicz, 1977:22). W badaniach Heinego kontakty kuratorów sprowadzały się do wizyt w zakładach pracy nadzorowanych, ośrodkach i poradniach terapeutycznych, domach kultury czy klubach sportowych. Ich celem było zabezpieczenie pomocy materialnej, uzyskanie fachowej diagnozy oraz organizacja czasu wolnego wychowanków (Heine, 1991:126). Według danych Marzec-Holki najwięcej kuratorów kontaktowało się z organami MO (ok. 70%), natomiast z zakładami pracy, poradnią wychowawczo-zawodową, ośrodkiem diagnostyczno-konsultacyjnym, pomocą społeczną czy wydziałem oświaty kontaktował się już średnio co trzeci badany. Najważniejszym celem tych kontaktów było zabezpieczenie potrzeb materialnych podopiecznych (ok. 63%) oraz w mniejszym zakresie współpraca mająca na celu przekształcenie środowiska nadzorowanych (ok. 42%) (Marzec-Holka, 1994:246-247).

O współpracy kuratorów z różnymi podmiotami mówią pośrednio także poruszane w badaniach zagadnienia związane z niesieniem pomocy podopiecznym i ich rodzinom. W swoich działaniach skierowanych na podopiecznego i jego rodzinę kuratorzy rodzinni najczęściej podejmowali się: organizacji wypoczynku wakacyjnego (obozy, kolonie) – ok. 36-56%, pomocy w uzyskaniu zasiłku, zapomogi – ok. 38-49% czy organizacji czasu wolnego – ok. 27-46%, pomocy w wyborze szkoły, zawodu, pomocy w nauce – ok.

45-48% czy też pomocy w znalezieniu zatrudnienia 16-27% (Heine, 1991:124-126; Marzec-Holka, 1994:238-242; Sawczuk, 1993:438). Z działań kuratorów dla dorosłych wymienia się natomiast: pomoc w znalezieniu pracy (bądź szkoły) – ok. 27-53%, w rozwiązywaniu problemów w pracy, mediacje w konfliktach z rodziną – ok. 32-42%, organizacja pomocy materialnej ok. 24% czy też ułatwienie spłaty grzywny, kosztów sądowych (np. w formie „załatwienia” rat) – ok. 50% (Szymanowski, 1989:249; Stępiak, 1993:20-21).

Powyższe dane wskazują, że zaledwie połowa kuratorów wykorzystuje możliwość organizowania i niesienia pomocy podopiecznym. Także jej zakres jest zbyt mały, sprowadzający się głównie do świadczeń z dziedziny socjalno-materialnej.

Pomoc udzielana podopiecznym powinna mieć charakter wychowawczy. Oznacza to, że nie można traktować jej instrumentalnie jako nagrody za poprawne postępowanie. Powinna być udzielana zawsze tam, gdzie wymaga tego specyfika sytuacji podopiecznego, lecz nie może ograniczać się wyłącznie do poprawy warunków bytowo-materialnych wychowanka. Musi również zmierzać do pobudzania jego własnej aktywności (Ostrihańska, Greczuszkin, 2000:50-54).

Reforma kurateli sądowej i przebudowa jej modelu miała na celu usprawnienie i podniesienie poziomu jej funkcjonowania. Przyjęty obecnie zawodowo-społeczny model kurateli sądowej utrzymuje jej społeczny profil w strukturach profesjonalnych. Dlatego tak ważna jest dzisiaj weryfikacja kandydatów pod kątem ich predyspozycji i motywacji do pełnienia zadań kuratora społecznego.

Dla właściwego realizowania przez kuratorów powierzonej im roli niezbędne jest, by dysponowali odpowiednim przygotowaniem teoretycznym i praktycznym do tej pracy, przy tym by odznaczali się silną motywacją i pełnym zaangażowaniem w pełnieniu powierzonych im obowiązków. Tymczasem, jak dowodzą przeprowadzone badania, wielu z nich nie jest w stanie sprostać wymaganiom i problemom, z jakimi stykają się podczas pełnienia tej funkcji. Z głównych zarzutów stawianych kuratorom społecznym jako najważniejsze należy wymienić: brak odpowiednich kwalifikacji i niski poziom wykształcenia, kierowanie się chęcią zarobku, brak odpowiednich predyspozycji osobowościowych, podeszły wiek, nierzetelność i brak zaangażowania w wykonywaniu dozorów (nadzorów) oraz nieumiejętność i brak współpracy z podmiotami mogącymi wspomagać proces resocjalizacji podopiecznych.

W celu usprawnienia pracy kuratorów społecznych i zwiększenia jej efektywności obok wspomnianego już bardziej selektywnego doboru kandy-

datów należałoby zweryfikować również zasady przydzielania dozorów (nadzorów) poszczególnym kuratorom. Ich wychowankowie różnią się bowiem stopniem nieprzystosowania społecznego czy demoralizacji. Dlatego pożądana byłaby tzw. specjalizacja wśród kuratorów, uwzględniająca profil ich wykształcenia oraz zakres posiadanych umiejętności. Należałoby również umożliwić kuratorom podnoszenie własnych kwalifikacji, m.in. poprzez zwiększenie częstotliwości szkoleń organizowanych przez sądy. Pod względem treści szkolenia te powinny zmierzać w kierunku zapoznania kuratorów z technikami i metodami wychowania resocjalizującego.

Brak najnowszych badań nad kuratelą społeczną nie pozwala jednoznacznie stwierdzić, czy i w jakim stopniu odpowiada ona założeniom przyjętego dzisiaj modelu kurateli, czy zarzuty wysuwane wobec jej przedstawicieli straciły na aktualności, a ona sama jest w stanie poradzić sobie ze stale rosnącymi wymaganiami w dobie nasilania się różnych form przestępczości. W tym celu należałoby przeprowadzić badania wśród samych kuratorów społecznych, które obejmowałyby zakres ich przygotowania i kwalifikacje, cechy osobowe kuratorów, motywację, jaką kierowali się, podejmując tę funkcję, a także rodzaj i charakter podejmowanych oddziaływań resocjalizacyjno-wychowawczych, także przy współpracy z różnymi podmiotami życia społecznego.

BIBLIOGRAFIA

- B a ł a n d y n o w i c z A., 1982, Kliniczny model kurateli sądowej w warunkach nadzoru ochronnego, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” t. 12, s. 179-194.
- B a n d u r a J., 1984, Wiedza pedagogiczna kuratorów sądowych jako wychowawców społecznych, „Pedagogika i Psychologia” nr 5, s. 208-214.
- B o r o w s k i R., W y s o c k i D., 2001, Instytucje wychowania resocjalizującego, Płock: Wydawnictwo Naukowe NOVUM sp. z o. o.
- C i e p l a k E., 1991, Opiekuńcza rola kuratora sądowego, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” nr 5, s. 219-223.
- C z a p ó w Cz., J e d l e w s k i S., 1971, Pedagogika resocjalizacyjna, Warszawa: PWN.
- G r o m e k K., 2002, Kuratorzy sądowi. Komentarz do ustawy z 27 lipca 2001 r., Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
- G r z e g o r z e w s k a M., 1967, Postawa kuratora sądowego wobec nieletniego znajdującego się w warunkach wykołejenia, „Szkoła Specjalna” nr 2, s. 98-104.
- H e i n e M., 1991, Pedagogiczne następstwa ograniczenia władzy rodzicielskiej, „Prace Pedagogiczne” t. 40.

- H o ł y s t B., 2000, Kryminologia, Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN.
- K a l i n o w s k i M., 1983, Wychowawcza funkcja kuratora sądowego, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” nr 5, s. 226-229.
- K a l i n o w s k i M., P e ł k a J., 1996, Zarys dziejów resocjalizacji nieletnich, Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
- K i e l a s i ń s k a A., S t r z e m b o s z A., 1983, Sprawy o ograniczenie władzy rodzicielskiej, w: A. S t r z e m b o s z (red.), Polskie sądy rodzinne w świetle badań empirycznych, Warszawa, s. 91-123.
- K ł o s o w s k a A., 1959, Modele społeczne i kultura masowa, „Przegląd Socjologiczny” t. 13, nr 2, s. 46-71.
- K o ł a k o w s k a - P r z e ł o m i e c H., 1977, Przystosowanie społeczne nieletnich w genezie przestępczości dorosłych, Wrocław: Wydawnictwo PAN.
- K o p e ć - C h r o ś c i c k a M., 1981, Uwarunkowania skuteczności pracy resocjalizacyjnej społecznych kuratorów z nieletnimi, w: O. L i p k o w s k i (red.), Uwarunkowania resocjalizacji społecznie niedostosowanych, „Zeszyty Naukowe WSPS”, s. 95-115.
- K o w a l s k a - E h r l i c h B., 1988, Młodzież nieprzystosowana społecznie a prawo, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- M a j e r J., 1984, Zostań kuratorem, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- M a r z e c - H o l k a K., 1994, Instytucja społecznych kuratorów sądowych w świetle badań, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP.
- M i k u ł a L., 1995, „Casework” w wychowaniu resocjalizującym w zakładzie poprawczym, „Szkoła Specjalna” nr 3, s. 174-176.
- M u d r e c k a I., 1997, Rodzinny kurator sądowy w percepcji nadzorowanych, Opole: Uniwersytet Opolski.
- N o w a k A., 1999, Wybrane obszary działalności rodzinnych kuratorów sądowych, „Opieka. Wychowanie. Terapia” nr 3, s. 5-11.
- O s t r i h a ń s k a Z., G r e c z u s z k i n A., 2000, Praca z indywidualnym przypadkiem w nadzorze rodzinnego kuratora sądowego, Lublin: Norbertinum.
- P a s z k i e w i c z A., 1977, Dozór kuratora nad młodocianymi warunkowo zwolnionymi, „Szkoła Specjalna” nr 1, s. 18-23.
- P a w e l a S., 1977, Resocjalizacja recydywistów w systemie nadzoru ochronnego, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 2000, GUS.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 2001, GUS.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 2002, GUS.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 marca 1951 r. o kuratorach sądowych dla nieletnich, 1951, Dz.U., nr 25, poz. 188.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 lutego 1959 r. o kuratorach sądowych dla nieletnich, 1959, Dz.U., nr 18, poz. 113.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 marca 1965 r. w sprawie dozoru ochronnego nad osobami, którym wykonanie kary pozbawienia wolności warunkowo zawieszono, oraz w sprawie nadzoru nad osobami warunkowo zwolnionymi, 1965, Dz.U., nr 12, poz. 80.

- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 listopada 1986 r. w sprawie kuratorów sądowych, 1986, Dz.U., nr 43, poz. 212.
- Rozporządzenie ministra Sprawiedliwości z dnia 7 czerwca 2002 r. w sprawie zakresu praw i obowiązków podmiotów sprawujących dozór, zasad i trybu wykonywania dozoru oraz trybu wyznaczania przez stowarzyszenia, organizacje i instytucje swoich przedstawicieli do sprawowania dozoru, 2002, Dz.U., nr 91, poz. 812.
- S a w c z u k B., 1993, Kuratela dla nieletnich, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” nr 10, s. 436-440.
- S ł a w i k K., 1996, Współczesny sprawca przestępstwa, Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- S t a ñ d o - K a w e c k a B., 2000, Prawne podstawy resocjalizacji, Kraków: Zakamycze.
- S t ę p n i a k P., 1993, Skuteczność środków probacyjnych stosowanych wobec młodocianych przestępców, „Opieka. Wychowanie. Terapia” nr 1, s. 17-23.
- S z u m s k i J., 1990, Struktura i dynamika środków stosowanych wobec nieletnich w Polsce w latach 1984-1989, w: T. B o j a r s k i (red.), Orzekanie środków wychowawczych i poprawczych w praktyce sądów rodzinnych, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 149-170.
- S z y m a n o w s k i T., 1989, Powrót skazanych do społeczeństwa, Warszawa: PWN.
- Ś p i e w a k J., 1999, Kurator sądowy w postępowaniu karnym wykonawczym. Poradnik dla sprawujących dozory, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- T r e m p a ł a E., 1988, Pedagogiczna działalność wychowawców nieprofesjonalnych w środowisku lokalnym, Bydgoszcz: WSP.
- T y s z k a Z., 1963, Rola kuratora sądowego w środowisku szkolnym nieletnich przestępców, „Kwartalnik Pedagogiczny” nr 2, s. 146-154.
- Ustawa o warunkowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności, 1957, Dz.U., nr 31, poz. 134.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych, 2001, Dz.U., nr 98, poz. 1071, ze zm.
- W ę g l i ń s k i A., 1993, Resocjalizacja nieletnich w warunkach wolności dozorowanej oraz izolacji zakładowej, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- W ę g l i ń s k i A., D u ń s k i A., 1993, Identyfikacja z zawodem rodzinnych kuratorów zawodowych. O reformie służb kuratorskich w Polsce, „Opieka. Wychowanie. Terapia” nr 4, s. 19-26.
- W i e r z b i c k i P., 1983, Wybrane problemy z prawa karnego wykonawczego, w: A. K r u k o w s k i (red.), Prawne podstawy resocjalizacji i zapobiegania przestępczości, Warszawa: PWN, s. 229-263.
- Ż a b c z y ń s k a E., 1977, O pracy kuratora sądowego dla nieletnich, „Szkoła Specjalna” nr 2, s. 86-90.

MODEL OF COURT GUARDIANSHIP IN POLAND AND ITS TRANSFORMATIONS

S u m m a r y

The court guardian has special tasks to fulfill: reclaiming criminals and preventing committing petty offences by convicts, which in effect boils down to ensuring public safety. Personal characteristics, mentality, style of work or education that the guardian possesses are conditions for effective realization of such tasks.

Court guardianship may be formulated in the following models: social-professional, professional-social, controlling, educating, educating-reclaiming, therapeutic. In each of these models the guardian's tasks are realized in different ways. The article shows the real picture of the model of court guardianship, and additionally it determines the degree to which it is accordant to the model of court guardianship defined on the basis of legal acts. In order to do this the following analyses have been done: a) of the institution of the court guardian in Poland (starting with 1919), b) of the studies concerning their preparation and competence to perform this function; the styles of supervising (granting custody); and the reclaiming work in the wards' circle.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: kuratela sądowa, kurator społeczny, sprawowanie nadzoru, resocjalizacja.

Key words: court tutelage, social guardian, exercising tutelage, reclaiming (a delinquent).